

Notat om 1966-svangerskabshygieneloven

Janne Rothmar Herrmann

Notat om 1966-svangerskabshygiejneloven

Janne Rothmar Herrmann

Copyright © 2025

Statens Institut for Folkesundhed, Syddansk Universitet

ISBN 978-87-7899-708-1

Notatet kan downloades fra www.sdu.dk/sif

De danske retlige rammer i 1960'erne for vejledning om antikonception

I dette notat undersøges det, hvordan reguleringen af svangerskabshygienvejledning udviklede sig i Danmark i 1960'erne. Det afklares herunder, hvad hjemlen til at yde vejledning i den danske svangerskabshygienlov indebar. Notatet behandler de danske (ændrings)love om svangerskabshygien og fødselshjælp samt øvrig debat om emnet i Folketinget, for at fastlægge hvad det retlige grundlag var i perioden, og på hvilken baggrund det havde udviklet sig. Denne lovgivning indeholdt ikke nogen bemyndigelsesbestemmelse til at sætte reglerne i kraft ved kongelig anordning i Kalaallit Nunaat. Den efterfølgende tilvejebringelse af hjemmel til at yde vejledning i svangerskabsforebyggelse i Kalaallit Nunaat, så der kunne tilbydes samme vejledning i Kalaallit Nunaat og Danmark, behandles i kapitel 3.10.

For at sætte udviklingen i det retlige grundlag for vejledning om prævention i 1966 ind i en kontekst, skitseres først summarisk, hvordan vejledning i antikonception oprindeligt havde været noget, man lovgivningsmæssigt var optaget af i konteksten kvinder, der havde født eller aborteret.

Antikonceptionsvejledning blev i Danmark hovedsageligt praktiseret af privatpraktiserende læger, der i kraft af den lægefaglige metodefrihed kunne give en sådan vejledning. Derudover blev der også givet vejledning på enkelte hospitalsklinikker, nogle få specialklinikker og i Mødrehjælpsinstitutionerne.¹

Vederlaget til den privatpraktiserende læge for en sådan vejledning skulle enten dækkes af patienten selv eller sygekassen. Abortloven regulerede imidlertid den statslige refusion af halvdelen af udgifterne til de kommuner, organisationer eller foreninger, der påtog sig organiseringen og driften af oplysningsarbejdet om seksualhygiejne overfor befolkningen, jf. 1956-abortlovens § 10.² Den almindelige oplysning over for befolkningen om svangerskabsforebyggende metoder blev efter nærmere aftale med Indenrigsministeriet og med statstilskud hertil fortrinsvis udøvet af Komiteen for Sundhedsoplysning og Foreningen for Familieplanlægning. Der blev således kontinuerligt søgt hjemmel på de årlige bevillingslove til fortsættelse af denne oplysningsvirksomhed.³

Foreningen for Familieplanlægning havde drevet fem seksualvejledningsklinikker i København med refusion af halvdelen af udgifterne, og i Aarhus havde Kommunehospitalet drevet en seksualvejledningsklinik siden 1949 på samme vilkår.⁴

Den vejledning, som privatpraktiserende læger praktiserede i kraft af metodefriheden, var ikke særskilt reguleret. Den vejledning, der blev henvist til i Mødrehjælpsinstitutionerne, blev reguleret. Den første lov om svangerskabshygien⁵ bestemte, at en læge eller jordemoder burde henvise gravide kvinder til Mødrehjælpen,⁶ hvis kvinderne havde personlige, sociale eller økonomiske problemer. En henvisning var obligatorisk, hvis problemerne var årsag til, at kvinden ønskede at søge om svangerskabsafbrydelse. Kvinder, der netop havde født eller aborteret, kunne således tilbydes vejledning om svangerskabsforebyggelse gennem Mødrehjælpsinstitutionerne, som fik offentlige bevillinger hertil. Vejledningen for de kvinder, der havde født eller aborteret, var vederlagsfri, men uden tilskud til de antikonceptionelle midler.⁷ Man kunne således ikke på daværende tidspunkt søge Mødrehjælpen udelukkende med det formål at modtage gratis vejledning om svangerskabsforebyggelse.⁸ Det havde både i svangerskabskommissionen⁹ og befolkningskommissionen¹⁰ og i lovforslag stillet af socialministeren i 1939 om offentlig støtte til mødrehjælpsinstitutioner i hele landet, været et

udgangspunkt, at en offentlig mødrehjælp ville kunne afhjælpe de årsager, der førte til ønsket om abort, og understøtte de børnefødsler, der blev betragtet som samfundsgavnige (Bundesen, 2001; Petersen et al., 2010; Tresselt, 2019).¹¹

I 1954 afgav en svangerskabskommission nedsat af Justitsministeriet en betænkning,¹² der tog stilling til spørgsmålet om vejledning af befolkningen om svangerskabsforebyggende metoder, og som dannede grundlag for lov nr. 177 af 23. juni 1956 om foranstaltninger i anledning af svangerskab m.v. Det var navnlig det store antal (legale og illegale) aborter, der ifølge svangerskabskommissionen gjorde det ønskeligt at udbrede kendskabet til svangerskabsforebyggelse i befolkningen. Kommissionen anbefalede en bred indsats, herunder inddragelse af læger og oprettelse af klinikker for kvinder, der havde født eller aborteret. Herunder foreslog svangerskabskommissionen, at den jordemoderundersøgelse, der blev foretaget 6 uger efter fødslen skulle erstattes af en lægeundersøgelse, som skulle kombineres med en vejledning om svangerskabsforebyggende metoder. Svangerskabskommissionens forslag blev støttet af Dansk Kvindesamfund og af Mødrehjælpen, idet sidstnævnte også rejste spørgsmålet om ydelse af vejledning i svangerskabsforebyggelse også til kvinder, som alene i denne anledning søgte institutionen.¹³

Mødrehjælpsinstitutionerne kunne således med en lovændring af mødrehjælpsloven¹⁴ vedtaget i 1956 ”i det omfang, det skønnes fornødent, give oplysning om anvendelse af svangerskabsforebyggende metoder til kvinder, der henvender sig til institutionerne i anledning af svangerskab eller fødsel. Institutionerne kan derhos påtage sig opgaver af den i § 10 i lov om foranstaltninger i anledning af svangerskab m.v. omhandlede art [oplysningsarbejde over for befolkningen om seksualhygiejne].”, jf. lovens § 1, stk. 1. I første omgang var det således kun til Mødrehjælpens klienter (dem, der søgte Mødrehjælpen i anledning af svangerskab), der kunne ydes gratis vejledning om antikonception. Fra 1961¹⁵ kunne der gives antikonceptionel vejledning til alle, der henvendte sig til Mødrehjælpen.

Seksualoplysningsudvalget, der blev nedsat af regeringen den 1. november 1961, konstaterede i en skrivelse til Indenrigsministeriet af 11. maj 1962, at vægtige grunde talte for, at man gennemførte Svangerskabskommissionens anbefalinger om bredere seksualoplysning uden at afvente Seksualoplysningsudvalgets arbejde.

Svangerskabshygiejneloven fra 1966

Reglerne om svangerskabshygiejne blev moderniseret med svangerskabshygiejneloven¹⁶, som trådte i kraft i 1966, hvor svangerskabsvejledning nu også blev udtrykkeligt reguleret i denne lov.

Lovforslaget¹⁷ havde ikke i det af ministeren fremsatte forslag medtaget en generel bestemmelse om svangerskabsvejledning, idet forslaget § 1, stk. 2 alene gav kvinder ret til vejledning om svangerskabsforebyggelse i forbindelse med den første helbredsundersøgelse efter et svangerskabs afslutning. I den vedtagne udgave af loven var der dog medtaget en § 6, som lød:

”Vejledning om anvendelse af svangerskabsforebyggende metoder kan også uden for de i § 1 nævnte tilfælde uden samtykke fra forældremyndighedens indehaver eller værgen ydes til personer, der er under 18 år eller umyndiggjort i personlig henseende. Dette gælder dog kun, såfremt den pågældende er fyldt 15 år.”

Loven var udtrykkeligt ikke gældende for Kalaallit Nunaat, og der var ikke medtaget en bemyndigelse til at sætte loven i kraft for Kalaallit Nunaat ved anordning.

Baggrunden for lovforslaget

Om baggrunden for lovforslaget angiver de almindelige bemærkninger bl.a., at Svangerskabskommissionen i sin betænkning (96/1954) havde fastslået, at – henset til at der anslået blev foretaget 12-13.000 ulovligt fremkaldte aborter årligt – var befolkningens kendskab til svangerskabsforebyggende metoder ikke tilstrækkeligt. Under hensyn til den betydelige interesse for samfundet, der var forbundet med nedbringelsen af aborternes antal, anså kommissionen det for nødvendigt, at der i vidt omfang skabtes mulighed for vederlagsfri oplysning om svangerskabsforebyggende metoder, og at enhver kvinde, der havde født eller aborteret, blev givet sådan oplysning.¹⁸ Af bemærkningerne fremgår det endvidere, at Foreningen for Familieplanlægning i skrivelse af 13. november 1957 henstillede til indenrigsministeren at foranledige, at loven om svangerskabshygiejne blev ændret således, at kvinder efter hver fødsel kunne få mulighed for lægelig vejledning i brugen af antikonceptionelle midler. Også Dansk Kvindesamfund havde i skrivelser af 4. juni 1958 og af 10. februar 1960 henstillet, at der gennemførtes en ordning som den af svangerskabskommissionen foreslåede. Det fremgår også af en artikel forfattet af Mødrehjælpen og Den almindelige danske Lægeforening bragt i Ugeskrift for Læger den 17. december 1964 og bilagt en journalsag i Indenrigsministeriet,¹⁹ at nødvendigheden af en effektiv fødselskontrol aldrig havde været større, ikke alene i u-landene, men også i Danmark. På trods af at talrige kommissioner gennem årene havde peget på behovet for en oplysnings- og rådgivningsindsats, var kendskabet til svangerskabsforebyggende midler i befolkningen alt for ringe. Nødvendigheden af en øget indsats fremgik, ifølge artiklen, af statistiske oplysninger om fødsler uden for ægteskab, fødsler i ægteskab for 16- til 17-årige og antallet af legale og illegale aborter. Fødsel uden for ægteskab, særligt hos unge kvinder, medførte ifølge artiklen store vanskeligheder for kvinden selv, hendes hjem og for barnet. Spædbarnsdødeligheden var også betydeligt højere for den gruppe af børn. Der var således både menneskelige, sociale og sundhedsmæssige uheldige følger. *”En oplysningsvirksomhed med appel til den enkeltes ansvar er forudsætningen for den individuelle rådgivning, idet den enkelte derved stimuleres til at gøre, hvad der er muligt for at undgå uønsket svangerskab”* lød det i artiklen.

Som en del af det lovforberedende arbejde fik et udvalg nedsat af Sundhedsstyrelsen til opgave at foretage en almindelig gennemgang af svangerskabshygiejnens tilrettelæggelse og afgav en utrykt betænkning vedrørende lov om svangerskabshygiejne.²⁰ Sundhedsstyrelsen havde forinden over for Indenrigsministeren anbefalet, at loven blev ændret således, at den jordemoderundersøgelse, der på daværende tidspunkt blev foretaget ca. 6 uger efter fødslen af en jordemoder, blev ændret til en lægeundersøgelse, og at kvinden i forbindelse med denne fik tilbud om vejledning i svangerskabsforebyggelse. Endvidere blev det anbefalet, at der evt. blev etableret endnu en lægeundersøgelse, såfremt en sådan vejledning var blevet givet. Ministeriet havde fundet det rigtigt at undersøge, inden der blev fremsat forslag til ændring af loven, hvorvidt lovændringen burde have et videre omfang end foreslået af Sundhedsstyrelsen. På den baggrund var udvalget blevet nedsat med repræsentanter fra Den almindelige danske Lægeforening, Jordemoderforeningen, Mødrehjælpens tilsynsråd, Statens Serum Institut og Sundhedsstyrelsen.

Jordemoderforeningen var kritisk overfor at skulle afgive undersøgelsen til læger, dels fordi jordemoderen mistede kontakten til kvinderne, og dels fordi jordemoderens løn ville blive mindre. Lægeforeningen mente derimod, at det måtte erkendes, at undersøgelsen 6 uger efter fødslen var en egentlig gynækologisk undersøgelse, som efter sin karakter og sit omfang burde foretages af en læge, og man anså det for heldigst, at den lå ca. 8 uger efter fødslen eller aborten – et tidspunkt, der også var passende, såfremt der til undersøgelsen skulle gives antikonceptionel vejledning, og der skulle tilpasses pessar.²¹ Det var udvalgets anbefaling, at der blev skabt hjemmel til i alt fem lægeundersøgelser, og ved den første undersøgelse efter svangerskabet eller aborten *”skal der af lægen gives oplysning om og tilbydes vejledning om anvendelse af svangerskabsforebyggende midler. Såfremt vejledning er givet, foretages en yderligere lægeundersøgelse til kontrollering af, at vejledningen er forstået”*. Der var også enighed om vigtigheden af, at abort også var adgangsgivende til denne vejledning i svangerskabsforebyggelse: *”Det er netop i sådanne tilfælde særlig vigtigt, at et nyt uønsket svangerskab med eventuel følgende svangerskabsafbrydelse kan undgås”*. På Mødrehjælpens opfordring tilsluttede udvalget sig også, at der skulle være pligt til at henvise til anden lægelig vejledning, herunder fx ved Mødrehjælpen, da deres erfaring var, at nogle kvinder ønskede at benytte en anden læge end deres sædvanlige, og der kunne være læger, som af etiske eller religiøse grunde ikke ønskede at give en sådan vejledning.²²

Udvalget havde også drøftet, om muligheden for vejledning skulle udvides til at omfatte andre kvinder. På baggrund af en henvendelse af 12. juni 1961 fra samtlige Mødrehjælpsinstitutioners bestyrelser til socialministeren, der redegjorde for baggrunden for det store antal uønskede graviditeter og disses alvorlige sociale, personlige og helbredsmæssige konsekvenser, fandt udvalget, at der var behov *”for en intensiv almindelig oplysningsvirksomhed og for udvidelse af adgangen til individuel vejledning i svangerskabsforebyggelse”*, som var gratis. Lægerne bragte tillige op, at afregningen over for lægerne *”må afhænge af, om antikonceptionel vejledning er givet eller ej”*.

Hvad indebar hjemlen til at give vejledning?

Lovforslagets almindelige bemærkninger²³ henviser til det af udvalget udarbejdede udkast, hvorefter *”lægen ved den første undersøgelse efter svangerskabets afslutning skulle give oplysning og tilbyde vejledning om svangerskabsforebyggende metoder eller henvise til anden læge, til en mødrehjælpsinstitution eller til anden lægelig vejledning”* [vores understregning]. Denne formulering er en indikation af, at vejledning er noget andet end at ”give oplysning”, idet der skelnes mellem de to.²⁴ I et håndskrevet referat af et møde afholdt i Indenrigsministeriet den 1. april 1966 spørger en ekspeditionssekretær i Indenrigsministeriet, om det vil være naturligt, at kvinder får vejledning i forbindelse med undersøgelse, og der derved opnås fuld tilslutning. I den forbindelse bemærkes det, at piller også behøver vejledning (idet ekspeditionssekretæren antog, at hvis piller blev meget almindelige, så ville mange ikke have behov for vejledning). Sundhedsstyrelsen bemærker, at det er meget nødvendigt at forklare, også når der er tale om piller, og at piller ikke bør gives uden en forudgående gynækologisk undersøgelse. På dette møde diskuteres omfanget af lægernes forpligtelse i forhold til honorarfastsættelse, og der gives igen en indikation af forståelsen af vejledning som noget, der også kan være noget praktisk, og som er mere vidtgående end blot rådgivning.

At der *skulle* gives/tilbydes oplysning, understøttes tillige af mødenotatet i omslaget på journalsagen vedrørende et møde om de lægeundersøgelser, hvor der skulle være tilhørende vejledning om

svangerskabsforebyggende metoder.²⁵ Her anføres det, at Sundhedsstyrelsen ”oplyste, at det var meget få læger, der ikke ville give vejledning. Mente, at disse læger slet ikke burde have lov til at foretage den 4. lægeundersøgelse, idet denne begrebsmæssigt var en enhed”. Den almindelige danske Lægeforening spurgte, hvornår man kunne vente en officiel godkendelse af spiralen som forebyggende middel, hvortil Indenrigsministeriets kontorchef og Sundhedsstyrelsen svarede, at det i hvert fald ikke kunne forventes før efter lovens ikrafttræden den 1. oktober 1966, og at de forstod, at anvendelse af spiral ville medføre et yderligere lægebesøg til kontrol af, om spiralen lå rigtigt, og at man ventede med at tage stilling til honoreringsspørgsmålet, indtil en godkendelse af spiralen måtte forelægges.

Forståelsen af, at vejledning også var noget praktisk blev cementeret efterfølgende i det cirkulære om honoreringsspørgsmålet, der blev udstedt den 22. december 1966 om tilføjelse til cirkulære nr. 200 af 28. september 1966 vedrørende lov om svangerskabshygiejne (vedrørende lægehonorar for anbringelse af svangerskabsforebyggende midler til intrauterin anvendelse – til samtlige kommunalbestyrelser). Heraf fremgår det, at man ved udsendelsen af det nævnte cirkulære havde været opmærksom på, at den i § 1, stk. 2 i 1966-svangerskabshygiejneloven omtalte vejledning, der skulle tilbydes af lægen ”kan indbefatte anbringelse af intrauterine svangerskabsforebyggende midler (”spiraler”), således at også selve anbringelsen skal være vederlagsfri for kvinden. Svangerskabsforebyggende midler af denne art var imidlertid på daværende tidspunkt endnu ikke blevet godkendt af Justitsministeriet, og der var derfor ikke i cirkulæret optaget nogen bestemmelse om lægens honorar”. Da justitsministeriet nu havde godkendt visse af disse midler (Antigon og Lippes Loop)²⁶, blev cirkulæret tilføjet således udsendt.

I lovforslagets specielle bemærkninger til § 1 redegøres der for et centralt element; en henvisning til en diskussion i Seksualoplysningsudvalget vedrørende den rette formulering, der balancerede hensynet til, at det stod kvinden frit for at modtage vejledning, og samfundets interesse i at der blev givet en bredere svangerskabshygiejnisk vejledning samt endnu en indikation af, at ordet vejledning blev forstået som noget mere konkret og praktisk anvisende end oplysning:

*”Ifølge det af udvalget udarbejdede udkast skulle lægen ved den første undersøgelse efter svangerskabets afslutning ”give oplysning og tilbyde vejledning om svangerskabsforebyggende metoder eller henvise til anden læge, til mødrehjælpsinstitution eller til anden lægelig vejledning. I seksualoplysningsudvalgets 7. plenarmøde, der blev afholdt den 23. november 1964, viste der sig nogen uenighed om den foreslåede formulering. **Et mindretal gav udtryk for betænkelighed ved, at lægen skal give oplysning og tilbyde vejledning, og foretrak, at lægen skal tilbyde oplysning og vejledning. Herved skulle det understreges, at der vel består en pligt for lægen, medens kvinden er ganske frit stillet ikke blot med hensyn til, om hun ønsker vejledning, men også om hun overhovedet ønsker oplysning.** Det blev i denne forbindelse også foreslået at henstille til indenrigsministeriet at lade ordene: ”give oplysning og” udgå, idet det ikke er muligt at yde vejledning om anvendelse af svangerskabsforebyggende metoder uden at omtale sådanne metoders eksistens. **Over for disse synspunkter blev det fra anden side gjort gældende, at kvinden er tilstrækkeligt sikret derved, at hun ikke har pligt til at møde hos lægen, medens det på den anden side er vigtigt, at der gives kvinden en bredere svangerskabshygiejnisk vejledning, herunder om betydningen af en hvileperiode samt oplysning om, at hun ikke er beskyttet mod graviditet i den første tid efter fødslen. Ud fra den betragtning, at spørgsmålet, uanset hvilken formulering man vælger, næppe vil give anledning til vanskeligheder i praksis, enedes man i seksualoplysningsudvalget om ikke at foreslå en ændret formulering af den pågældende bestemmelse, men at gøre indenrigsministeriet bekendt med de fremkomne synspunkter.**”*²⁷

*Under indtrykket af den i seksualoplysningsudvalget stedfundne drøftelse har indenrigsministeriet foretrukket at foreslå, at det ved den første undersøgelse efter svangerskabets afslutning, altså også efter en eventuel abort, **skal påhvile lægen** at give oplysning om de sundhedsmæssige problemer i forbindelse med et eventuelt nyt svangerskab, herunder enten **at tilbyde vejledning** om anvendelse af svangerskabsforebyggende metoder eller, hvis lægen ikke ønsker selv at yde sådan vejledning, at henvise til en mødrehjælpsinstitution eller til anden lægelig vejledning.” [vores fremhævninger]*

At det stod kvinden frit for at modtage vejledning var også et tema, der var blevet berørt i høringsfasen forud for lovforslagets fremsættelse, nemlig af Rigsombudsmanden på Færøerne, der i forhold til en eventuel gennemførelse af lovforslaget på Færøerne i sit høringssvar²⁸ bemærkede ”endvidere er det vist et spørgsmål, om det er foreneligt med almindelig færøsk indstilling, at lægen uden anmodning fra patienten eller uden grund i kvindens helbredstilstand ved lov skal forpligtes til antikonceptionel oplysning. At han på opfordring, eller når han på grundlag af undersøgelse af kvinden mener det nødvendigt, giver sådan oplysning og instruktion, vil vist af herværende læger blive betragtet som selvfølge.”

Sundhedsstyrelsen udtalte under den parlamentariske behandling af lovforslaget, som led i besvarelsen af et udvalgsspørgsmål om udgifterne til en ordning, hvor alle kunne få vederlagsfri vejledning om svangerskabsforebyggelse²⁹, at den forudsatte, at vejledningen skulle ydes af læger, og at der formentlig ville være enkelte læger, som mente, de savnede tilstrækkeligt kendskab til ”denne specielle teknik”, men det var for Sundhedsstyrelsen oplyst af Lægeforeningen, at dens uddannelseskomité med kort varsel ville kunne arrangere kurser i emnet.³⁰ Svaret er en indikation på, at ”vejledning” også i denne forbindelse forstås (og af Sundhedsstyrelsen forudsættes forstået sådan også af det spørgende udvalg) som en teknik, der kræver lægelig ekspertise, og derfor også som en konkret, praktisk instruktion. På dette tidspunkt lader det til, at man overvejende forbandt denne praktiske instruktion med fx måltagning til og instruktion i brug af pessar, og de første spiraler (Antigon og Lippes Loop) blev da også først godkendt i 1966.³¹

Der er således en række holdepunkter for, at loven indebar hjemmel til, at antikonceptionsoplysning skulle tilbydes af lægen, også selvom oplysningen ikke blev givet på begæring fra kvinden eller på lægelig indikation.

Overvejelser om forældresamtykke i forarbejderne

I lovforslagets specielle bemærkninger redegøres der tillige for, at Justitsministeriet og Indenrigsministeriet havde forskellige opfattelser af spørgsmålet om forældresamtykke:

*”Indenrigsministeriet har overvejet, om vejledning i anvendelse af svangerskabsforebyggende metoder uden samtykke fra forældremyndighedens indehaver, bør tilbydes kvinder under 18 år, der ikke er eller har været gift, jfr. herved § 18 i lov nr. 277 af 30. juni 1922 om umyndighed og værgemål. Justitsministeriet har i en skrivelse af 10. marts 1964 til Mødrehjælpens Tilsynsråd vedrørende dette spørgsmål givet udtryk for, at det efter justitsministeriets opfattelse **ikke kan anses for foreneligt med reglerne i myndighedsloven om forældremyndighed, at der gives kvinder under 18 år sådan vejledning; uden at der foreligger samtykke fra***

*forældremyndighedens indehaver. Seksualoplysningsudvalget, der har gjort dette spørgsmål til genstand for drøftelse på sit 9. plenarmøde, der blev afholdt den 22. februar 1965, har imidlertid vedtaget følgende udtalelse: Der er i udvalget enighed om, at uanset hvorvidt man i almindelighed bør kræve samtykke fra forældrene for at give vejledning i antikonception, hvilket udvalget ikke har taget endelig stilling til, taler de lægelige hensyn, som gør det ønskeligt, at der ikke hurtigt påny indtræder en graviditet, med en særlig vægt for, at den vejledning, lægen ifølge lovudkastet skal give, ikke bør være afhængig af, om der foreligger samtykke fra forældremyndighedens indehaver. **Det skal herved bemærkes, at det ikke fra udvalgets side er tilsigtet, at lægens vejledning alene skal være en undervisning i brug af antikonceptionelle midler, men bør have et videre sigte**, ligesom det forudsættes, at lægen, når det skønnes hensigtsmæssigt, i forståelse med den unge pige retter henvendelse til hendes forældre eller andre personer eller institutioner, som vil være i stand til at yde hende fornøden støtte. Det er udvalgets opfattelse, at en adgang til at give antikonceptionel vejledning uden samtykke fra forældremyndighedens indehaver **ikke nødvendiggør en ændring af det foreliggende lovudkast, men kan fremgå af motiverne. Til denne udtalelse kan indenrigsministeriet ganske henholde sig.***³² [vores fremhævninger]

Efter fremsættelsen af lovforslaget overgik det til udvalgsbehandling. Folketingets udvalg angående forslag til lov om svangerskabshygiejne, der havde den socialdemokratiske Niels Mørk som formand og den radikale politiker Else-Merete Ross, der var medlem af Mødrehjælpens tilsynsråd og Dansk Kvindesamfund, som næstformand, havde således lovforslaget i udvalgsbehandling. Der knytter sig heller ikke i dag som hovedregel referater til udvalgs møder. Udvalgsbilagene er derimod tilgængelige i Folketingets arkiv.

Det er ud fra bilagene tydeligt, at i hvert fald nogle udvalgsmedlemmer sammenkædede vejledning om svangerskabsforebyggelse med familieplanlægning og den forestilling om ”befolkningsekspllosion” navnlig i udviklingslandene, som havde været et tema på FNs befolkningskonference tidligere på året.³³

Under udvalgsarbejdet udbedte udvalget sig svar på en række spørgsmål, som indenrigsministeren besvarede under inddragelse af bl.a. Justitsministeriet, Socialministeriet, Undervisningsministeriet, Sundhedsstyrelsen og Mødrehjælpen. Navnlig spørgsmålet om vejledning til mindreårige blev et omdrejningspunkt:³⁴

Spørgsmål nr. 3 til indenrigsministeren: I anledning af, at det af bemærkningerne fremgår, at Justitsministeriet har et andet syn end Indenrigsministeriet på spørgsmålet om, hvorvidt der kræves samtykke fra forældremyndighedens indehaver til at give unge kvinder under 18 år vejledning i svangerskabsforebyggelse i de i lovforslaget nævnte tilfælde, ønskes en redegørelse for dette spørgsmål.

Til dette spørgsmål svarede ministeren, at det ved lovforslagets forelæggelse havde været forudsat, at myndighedsloven ved en vedtagelse af lovforslaget blev modificeret, således at samtykke fra forældremyndighedens indehaver i de i forslaget omhandlede specielle tilfælde skulle være uforuden, men at han jf. også bevarelsen af spørgsmål 22 var indforstået med at tydeliggøre det i lovteksten.

Spørgsmål 18: I fortsættelse af spørgsmål 3 ønskes dels referat af kommissionsudkastet til ”lov om umyndighed og værgemål” med hensyn til § 18 og § 19, dels bemærkningerne til disse paragraffer fra

lovudkastet samt fra Folketingets udvalgsbetænkning, bl.a. til belysning af, hvordan man definerer ordene ”personlige forhold” i § 19. Findes i dette materiale ikke en definition af ”personlige forhold”, anmodes ministeriet om en vurdering af, hvorvidt der overhovedet i 1922 kan have været tænkt på lægelig vejledning i anticonception ifm ”personlige forhold”.

Vedrørende spørgsmålene 18-22 henviste ministeren til en erklæring fra Justitsministeriet, med en bemærkning om, at ministeren ville foretrække, at lovteksten blev formuleret således, at vejledning uden forældresamtykke kunne ydes til kvinder, der havde født eller aborteret. I Justitsministeriets erklæring³⁵ anføres det, at der ikke findes en eksakt definition af ”personlige forhold” i materialet vedrørende bestemmelsens tilblivelse. Selvom der i professor Viggo Bentzons fremstilling ”Den danske familieret” (1910) blev udtalt (s. 281), at forældremagten indebar, at forældrene skulle våge over børnenes sædelighed, så var der efter Justitsministeriets opfattelse intet grundlag for at antage, at man ved udformningen af myndighedsloven skulle have overvejet spørgsmålet om lægelig vejledning i antikonception. På den anden side var manglende direkte udtalelser om spørgsmålet ikke afgørende for fortolkningen. Begrebet forældremyndighed indeholdt både en omsorgspligt og en beføjelse til at træffe bestemmelse vedrørende barnets personlige anliggender, ”Der er ikke tale om en egentlig ret for forældrene, men om en social funktion, som i kommissionsudkastet beskrives som ”en meget vidtgående bestemmelsesret, der kun begrænses af hensynet til barnets velfærd”. Justitsministeriet fremhævede ligeledes, at der på et delvist beslægtet område (abortloven) var taget stilling til nødvendigheden af forældresamtykke, således at et abortindgreb på en kvinde under 18 år i almindelighed ikke kunne foretages uden forældresamtykke.

Spørgsmål 19: Strider det mod myndighedslovens § 19, at drenge under 18 år kan skaffe sig kondomer uden forældrenes samtykke?

Efter Justitsministeriets opfattelse kunne det ikke stride mod myndighedslovens § 19, at drenge såvel som piger kunne erhverve sig kondomer uden forældresamtykke.

Spørgsmål 20: I Sverige har man tilsvarende regler om forældremyndighed som i Danmark. Der tilpasser man pessar på unge kvinder mellem 15 og 18 år uden at kræve samtykke af forældrene. Kan der gives en forklaring på den forskellige fortolkning af loven i Sverige og Danmark? Må forskellig fortolkning ikke betragtes som uheldig?

Justitsministeriet fremhæver, at det af kommissionsudkastet fremgår, at myndighedsloven kun delvist blev til som et fælles skandinavisk udkast. I den tid var der en stærk tradition for fælles nordisk samarbejde omkring central privatretlig regulering. Udkastets kapitel 3 havde dog ikke været en del af et fælles nordisk lovsamarbejde, og der var derfor heller ikke tale om identiske regler.

Spørgsmål 21: Hvis forældresamtykke efter det foreliggende udkast til svangerskabshygienloven ikke skal indhentes for unge under 18 år, der har født eller aborteret, og dette ikke skal stå i loven, men kan fremgå af bemærkningerne, følger det vel ikke automatisk, at det også bliver tilfældet for andre mellem 15 og 18 år? Kræves der hertil en ændring af myndighedslovens §§ 18 eller 19, og bør en evt. ændring foretages ifm. det ændringsforslag til myndighedsloven, der nu er fremsat (forslag 82)?

Justitsministeriet slog i erklæringen fast, at lovforslagets § 1, stk. 2 kun ville have betydning for kvinder, der havde født eller aborteret, og næppe kunne anvendes analogt på andre kvinder.³⁶ Såfremt der var

ønske om at åbne mulighed for at yde en sådan vejledning til piger i alderen 15-18 år, mente ministeriet, at der skulle indsættes en dertil sigtende bestemmelse i loven.

Spørgsmål 22: Hvis Justitsministeriet ikke kan gå med til at frafalde kravet om, at forældremyndighedens samtykke i alle tilfælde skal indhentes, ville man så gå med til følgende formulering af en bemærkning i folketingsudvalgets betænkning: ”I tilfælde, hvor unge kvinder mellem 15 og 18 år søger antikonceptionel vejledning, skal samtykke fra forældremyndigheden indhentes, medmindre omstændighederne efter lægens skøn taler derimod.”?

Justitsministeriet svarede, at man blot havde peget på, at den gældende myndighedslov muligvis udelukkede dette, således at der fra lovgivningsmagts side burde tages stilling til, om kravet skulle frafalde, og der i givet fald skulle optages bestemmelse herom.

Et enkelt spørgsmål (spørgsmål 25) gik til Grønlandsministeren om en redegørelse for forholdene på det svangerskabshygieniske område i Grønland. Hertil blev der svaret, at man ville drage omsorg for, ”at udviklingen i Grønland følger den udvikling der finder sted hernede, således at de i lovforslaget omtalte profylaktiske undersøgelser til sin tid også tilbydes grønlandske kvinder”. Dette er måske overraskende, når nu lovforslaget udtrykkeligt ikke gjaldt Kalaallit Nunaat og ikke indeholdt en bemyndigelse til at sætte loven i kraft i Kalaallit Nunaat ved anordning, men på den anden side kommer det flere steder i arkivalierne til udtryk, at man forsøgte at administrere efter de samme principper som i Danmark, og derfor flugter udsagnet om, at man ville tilbyde samme profylaktiske undersøgelser i Kalaallit Nunaat som i Danmark, med dette udgangspunkt.

De ”profylaktiske undersøgelser”, man ville indføre, sigtede til helbredsundersøgelserne for gravide,³⁷ da de ændringsforslag, som gav hjemmel til svangerskabsforebyggende vejledning til andre end kvinder, der havde afsluttet et svangerskab eller aborteret, på dette tidspunkt i lovgivningsprocessen endnu ikke var formuleret. Grønlandsministeriet oplyste i forbindelse med den senere 1972-revision af loven, at man ikke var blevet hørt om dette i forbindelse med lovforslaget til 1966-loven, og derfor ikke havde været opmærksom på at anmode om bemyndigelse til at sætte loven i kraft ved anordning i Kalaallit Nunaat, jf. nærmere i kapitel 3.10.

Justitsministeriets notat af 26. april 1966³⁸ angik spørgsmål 30 fra Folketingets udvalg angående forslag til lov om svangerskabshygijne, hvor indenrigsministeren var blevet bedt om at indhente en udtalelse fra justitsministeren om, hvorvidt det ville være muligt at ændre den fortolkning af myndighedsloven, som var kommet til i et svar fra Justitsministeriet til Mødrehjælpens tilsynsråd³⁹. I dette brev havde tilsynsrådet forespurgt om muligheden for oplæring af unge kvinder i alderen 15-18 år i antikonceptionel teknik uden forældrenes samtykke. Justitsministeriet havde svaret, at spørgsmålets endelige afgørelse henhørte under domstolene, men at det efter Justitsministeriets opfattelse ikke kunne anses for foreneligt med myndighedsloven. På et møde med tilsynsrådet havde Justitsministeriets repræsentant dog oplyst, at der, efterhånden som den samfundsmæssige udvikling skred frem, kunne ske ændringer i den almindelige opfattelse i befolkningen, og at det var muligt, at man en dag nåede frem til, at der forelå forældresamtykke til antikonceptionel oplæring af 15- til 18-årige kvinder, der var begyndt at indlade sig på kønsligt forhold og dermed var underkastet risiko for at blive gravide, bortset fra de tilfælde, hvor forældrene direkte modsagde sig sådan en oplæring. Denne problematik havde givet anledning til, at Seksualoplysningsudvalget havde imødekommet et ønske fra tilsynsrådet om at medtage dette i sin undersøgelse. Inden resultatet af undersøgelsen forelå, havde Indenrigsministeriet

dog fremsat lovforslaget, hvorefter alle kvinder, der havde født eller aborteret, kunne få vejledning uden forældresamtykke. I den anledning havde folketingsudvalget rejst spørgsmålet om, hvorvidt vejledning af 15-til 18-årige piger, der ikke havde født eller aborteret, ville kræve en ændring af myndighedsloven (idet udvalget i så fald anså det for ønskeligt, at myndighedsloven blev ændret samtidigt).

Indenrigsministeren havde henholdt sig til Justitsministeriets udtalelse, hvori det blev påpeget, at myndighedsloven muligvis udelukkede det, men at det i givet fald burde indsættes som en hjemmel i lov om svangerskabshygiejne. Folketingsudvalget havde derfor med spørgsmål 30 på ny koncentreret sig om at få Justitsministeriet til at "ændre" sin fortolkning fra 1964-brevet til tilsynsrådet. Justitsministeriet anfører i notatet, at efter det oplyste skulle en sådan "ændring" være muliggjort af

Seksualoplysningsrådets undersøgelse, der viste, at Justitsministeriets bedømmelse i 1964 af den almindelige indstilling i befolkningen var forkert. Efter Justitsministeriets opfattelse ville det dog næppe på dette grundlag være muligt at ændre den kun to år gamle fortolkning, idet *"en sådan ændring vil give anledning til en kritik, hvis berettigelse det vil kunne blive vanskeligt at afvise. Uanset undersøgelsens resultat må det formentlig erkendes, at der er tale om et særdeles kontroversielt spørgsmål, hvis besvarelse efter den gældende lovgivning er tvivlsom."*

Folketingsudvalget afgav sin udvalgsbetænkning⁴⁰ den 24. maj 1966 efter at have afholdt 10 møder og afgav en tillægsbetænkning den 27. maj 1966 efter lovforslagets 2. behandling. Under hensyn til Justitsministeriets udtalelser stillede udvalget i betænkningen et ændringsforslag, hvorefter vejledning i brugen af antikonceptionelle midler uden samtykke fra forældremyndighedens indehaver kunne tilbydes og ydes i forbindelse med den første undersøgelse efter svangerskabets afslutning, selv om kvinden var under 18 år og ugift eller umyndiggjort. Herudover blev det anført, at et flertal (Camma Larsen-Ledet, Boye Hansen, Waldemar Laursen, Niels Mørk, Viola Nørlov, Tastesen, Holm Tved, Else-Merete Ross og Gunhild Due) havde fundet det påkrævet at stille et ændringsforslag, hvorefter vejledning om anvendelse af svangerskabsforebyggende metoder kunne ydes til alle unge mellem 15 og 18 år og til personligt umyndiggjorte personer uden samtykke fra forældremyndighedens indehaver eller værger. I tillægsbetænkningen efter 2. behandlingen i Folketinget indstillede et flertal i udvalget, at lovforslaget blev vedtaget med de ændringer, der nu var fremkommet, og mindretallet, der havde været kritisk overfor det manglende forældresamtykke, ville ikke modsætte sig lovforslagets gennemførelse.

Lovforslaget ændrede således betydelig karakter undervejs. Som lovforslaget blev fremsat af indenrigsministeren, tilsigtede det at forebygge et for hurtigt indtrædende svangerskab efter et netop overstået. Udvalgsflertallet var dog, som det også blev anført af Camma Larsen-Ledet (S) under 2. behandlingen,⁴¹ af den opfattelse, at loven burde udvides, så den med hensyn til oplæring i prævention også omfattede kvinder i alderen 15-18 år, der ikke har født:

"Aldersgrænsen nedad er foreslået bl.a. i konsekvens af, at den kriminelle lavalder er 15 år. Fravigelsen af reglen i myndighedsloven skal herefter også omfatte denne gruppe unge, hvilket vil betyde, at den unge kvinde kan søge lægelig vejledning uden forældrenes viden. Indenrigsministeren har tiltrådt denne flertalsindstilling, hvilket jeg i øvrigt finder anledning til at takke ministeren for. Det siger sig selv, at mine gruppefæller i udvalget og jeg ikke har været glade ved at tilsidesætte forældremyndigheden; men vi mener, at det er forsvarligt at gøre det på grund af de mange uønskede børn og antallet af såvel legale som illegale aborter, et tal, som vi netop ønsker nedbragt igennem loven. Der blev i finansåret 1964-65 født 2.252 børn af mødre i

alderen 15-17 år. Jeg kan ikke vide noget som helst konkret om, hvorvidt disse unge har indhentet deres forældres eller værgers tilladelse til at få disse poder, men jeg tillader mig at tvivle på, at nogen af dem har spurgt. Når det er tilladt at lave børn fra 15 års alderen uden forældrenes samtykke, må det efter min mening også være tilladt fra samme alder at forebygge uønsket graviditet uden først at skulle spørge om forlov. At der findes en del forældre i dette land, som ikke har noget imod, at deres umyndige datter vejledes i prævention af en læge, ses af den såkaldte Glostrupundersøgelse, hvoraf det fremgår, at 83 pct. af de adspurgte vil være indforstået med, at en læge skal kunne tilpasse et pessar på en pige mellem 15 og 18 år, selv om hun henvender sig uden forældrenes viden." Camma Larsen-Ledet fulgte i øvrigt op med et personligt håb om, at den beslutning, der var truffet om, "at alle lærerstuderende fremtidig skal have en sådan undervisning i seksualhygiejne, at de bliver kvalificeret til at varetage undervisningen i faget i folkeskolen, vil blive fulgt op af en lovgivning, som gør seksualundervisning obligatorisk i skolerne. Mener vi noget alvorligt med talen om, at vi vil nedsætte antallet af illegale aborter og uønskede børn uden at indføre fri abort, som jeg er modstander af – må der sættes helt anderledes effektivt ind på deri oplysende front, end det hidtil er sket."

Desuden anførte Else-Merete Ross (RV) om behovet for at kunne give vejledning til de 15- til 18-årige uden forældresamtykke⁴², at "spørgsmålet har været aktuelt i de senere år, idet et stigende antal unge piger i den aldersgruppe henvender sig til mødrehjælpen for at få vejledning. Har de ikke forældrenes samtykke, skal mødrehjælpen afvise dem. Ofte bliver resultatet, at de unge nogle måneder senere som gravide henvender sig til mødrehjælpen, og så kan det offentlige maskineris hjælpeforanstaltninger sætte ind enten i form af økonomisk og personlig hjælp eller i form af adgang til abort. Her forekommer det mig at det af menneskelige, men da også af økonomiske grunde ville være bedre at sætte stærkere ind på forebyggelse."

Ross tilføjer desuden "Min gruppe er tilfreds med Grønlandsministerens skrivelse om, at de profylaktiske undersøgelser også vil blive tilbudt kvinderne i Grønland, når loven er trådt i kraft". Denne bemærkning kommer i forlængelse af et længere indlæg om de 15- til 18-årige, hvilket er en indikation af, at Ross muligvis forstår de "profylaktiske undersøgelser" som noget, der vedrørte svangerskabsforebyggende vejledning, og ikke de graviditetsundersøgelser, som loven også omhandler (og som slet ikke var et tema til debat under 2. behandlingen).

Indenrigsminister Hans Hækkerup bemærkede i forbindelse med afslutningen af debatten, "at denne bestemmelse i den kommende lov ikke indeholder nogen legalisering af et samliv mellem de helt unge, den indebærer ingen opfordring dertil; det er simpelt hen et udtryk for samfundets beskyttelse af den helt unge, hvor en sådan beskyttelse kan være nødvendig. Jeg erkender uden videre, at det må gøre indtryk på os alle, at vi skal lovgive på et område, hvor vi så at sige bryder ind i forholdet mellem forældre og børn, men over for det emotionelt ubehagelige herved står det reelle, det sociale og det humane".⁴³

Den vedtagne lovs hjemmel til at tilbyde og yde vejledning om svangerskabsforebyggelse kom således til at lyde:

§ 1, stk. 2. I forbindelse med helbredsundersøgelserne skal der af lægen eller jordemoderen gives fornøden vejledning i svangerskabshygiejne, og ved den første undersøgelse efter svangerskabets afslutning påhviler det lægen at give oplysning om de sundhedsmæssige problemer i forbindelse med et eventuelt nyt svangerskab. Herunder påhviler det lægen enten at tilbyde vejledning om anvendelse af svangerskabsforebyggende metoder eller, hvis lægen ikke ønsker selv at yde sådan vejledning, eller hvis kvinden ikke ønsker at modtage vejledning af denne læge, at henvise til en mødrehjælpsinstitution eller til anden lægelig vejledning.

Stk. 3. Selv om kvinden er under 18 år og ugift eller umyndiggjort i personlig henseende, kan den i stk. 2 nævnte vejledning tilbydes og ydes uden samtykke fra forældremyndighedens indehaver eller værger.

§ 6. Vejledning om anvendelse af svangerskabsforebyggende metoder kan også uden for de i § 1 nævnte tilfælde uden samtykke fra forældremyndighedens indehaver eller værger ydes til personer, der er under 18 år eller umyndiggjort i personlig henseende. Dette gælder dog kun, såfremt den pågældende er fyldt 15 år.

Loven trådte i kraft den 1. oktober 1966 og ophævede 1945-svangerskabshygiejneloven med senere ændringer. Loven gjaldt ikke for Kalaallit Nunaat, og der var ikke medtaget en bemyndigelsesbestemmelse til at sætte den i kraft ved anordning.

Den grønlandske regulering, der efterfølgende blev udstedt med mønster i den danske regulering om vejledning i antikonception, behandles i kapitel 3.10.

Noter

¹ Seksualoplysningsudvalget, 1968. Forud for den periode, der undersøges i denne udredning, havde visse antikonceptionelle midler oprindeligt været reguleret i straffeloven, som indtil 1937 havde kriminaliseret at indføre, tilvirke eller stille til salg genstande, der var tjenlige til afbrydelse af svangerskab (Krabbe, 1930). Lov nr. 118 af 20. april 1926 om Forbud mod Handel med Genstande tjenlige til at afbryde Svangerskab indeholdt et forbud mod at indføre, tilvirke, udbyde til salg eller sælge, samlet eller delt, sådanne genstande, der fremtræder som bestemt til seksuel hygiejne. Fra 1. oktober 1937 måtte svangerskabsforebyggende midler forhandles, såfremt de var godkendt af Justitsministeriet efter forhandling med Sundhedsstyrelsen, jf. straffeloven af 15. april 1930, § 235, stk. 2, jf. lov nr. 162 af 18. maj 1937, og en række midler, der ikke skulle godkendes, måtte kun udleveres på apotek med lægerekvisition. I 1937 blev det også tilladt at reklamere for de præventionsmidler, der hidtil havde været tilgængelige og lovlige (f.eks. kondom), hvis det foregik på en måde, der ikke var egnet til at vække anstød.

² Lov nr. 177 af 23. juni 1956.

³ Se indenrigsministerens besvarelse af udvalgsspørgsmål nr. 2, lovforslag L38/1975, Folketingets arkiv, Folketingets bibliotek, Udvalgsbilag nr. 5 til L38/1975. På finansloven for 1975/76 var således eksempelvis under konto § 13.7.03. Svangerskabshygiejne, bevilget 185.000 kr. til genoptrykning dels af en ny udgave af den af Komiteen for Sundhedsoplysning udarbejdede præventionsvejledning, der blev udleveret gennem Mødrehjælpen, de gynækologiske afdelinger, de praktiserende læger og skolerne, dels af komiteens informationsmateriale vedrørende abortloven og sterilisationsloven. Endvidere var der på finansloven for 1975/76, konto § 13.7.03., bevilget 365.000 kr. til dækning i medfør af § 11 i svangerskabshygiejneloven

– af indtil 50 % af udgifterne til de af Foreningen for Familieplanlægning drevne seksualvejledningsklinikker

– og indtil 50 % af udgifterne til foreningens oplysningsvirksomhed.

⁴ Se notatet til Else Merete Ross fra Sundhedsstyrelsen i Rigsarkivet, Sundhedsstyrelsen, journalsager 1806-1981, j.nr. 1043-4-1970, pk.nr. 2877.

⁵ Lov nr. 472 af 1. oktober 1945.

⁶ Den første Mødrehjælp var blevet dannet i 1923 ved en sammenslutning af Foreningen til hjælp for ulykkeligt stillede mødre, stiftet 1905, og Komiteen til hjælp for enligstillede nødlidende kvinder med børn, stiftet 1907. Institutionen blev finansieret vha. private midler, indtil den i 1939 ifølge Mødrehjælpsloven blev statsfinansieret, jf. Trine Schultz: Mødrehjælp, Den store danske Encyklopædi <https://denstoredanske.lex.dk/m%C3%B8drehj%C3%A6lp>

⁷ Se Sundhedsstyrelsens notat i Rigsarkivet, Sundhedsstyrelsen, Journalsager 1806-1981, j.nr. 1043-4-1970, pk.nr. 2877.

⁸ Mødrehjælpsinstitutionerne oplyste i en skrivelse af 7. januar 1966 til Sundhedsstyrelsen, at man på det tidspunkt gennem adskillige år havde givet egne ansøgere tilbud om antikonceptionel vejledning, men at man først fra finansåret 1964/65 havde haft bemyndigelse til at åbne antikonceptionelle konsultationer. Efterhånden som den personalemæssige situation tillod det, skulle disse institutioner udbygges over hele landet. Udbygningen heraf, sammen med udbygning af klinikker under Foreningen for Familieplanlægning, Dansk Kvindesamfund m.fl., ville fremme den forudsatte udvikling mest muligt. Skrivelsen findes i Folketingets Bibliotek, Folketingets Arkiv, Sundhedsvæsen nr. 2, bilag I, 1. bind, 1873-1966, under fanen 1965-66, 48. Forslag til lov om svangerskabshygiejne, bilag 8, underbilag 3.

⁹ Nedsat af Justitsministeriet i 1932 til belysning af lægelige, juridiske og sociale elementer omkring abort.

¹⁰ Nedsat af regeringen i 1935 for at overveje tiltag, der kunne stimulere befolkningsvæksten, ikke mindst familiepolitiske tiltag.

¹¹ I 1949 fik Mødrehjælpen i København bevilling til at oprette en klinik for antikonceptionel vejledning for egne klienter. I de følgende år fik næsten alle Mødrehjælpsinstitutioner i Danmark en lignende bevilling.

¹² Betænkning nr. 96/1954 om ændring af svangerskabslovgivningen m.v. <https://www.betænkninger.dk/wp-content/uploads/2021/02/96.pdf>

¹³ Utrykt betænkning vedrørende lov om svangerskabshygiejne afgivet af det af Sundhedsstyrelsen den 3. juni 1964 nedsatte udvalg, s. 8. Betænkningen kan findes på Folketingets Bibliotek, Folketingets Arkiv, Sundhedsvæsen nr. 2, bilag I, 1. bind, 1873-1966, under fanen 1965-66, 48. Forslag til lov om svangerskabshygiejne.

¹⁴ Lov om ændringer i lov om mødrehjælpsinstitutionerne vedtaget af Folketinget den 12. juni 1956 https://www.folketingstidende.dk/samling/19551/lovforslag/L60/19551_L60_som_vedtaget.pdf

¹⁵ Lov nr. 41 af 1. marts 1961 om statens overtagelse af visse kommunale udgifter m. m.

¹⁶ Lov nr. 200 af 8. juni 1966.

¹⁷ Forslag til Lov om svangerskabshygiejne fremsat den 21. oktober 1965 af indenrigsministeren (48), Folketingstidende tillæg A 1965-66, spalte 635ff. Bemærk, at i Folketingets arkiv er lovforslaget angivet som nr. 48, mens det i den digitaliserede oversigt på Folketingets hjemmeside er angivet som L52, <https://www.folketingstidende.dk/samling/19651/lovforslag/L52/index.htm>

¹⁸ Folketingstidende tillæg A 1965-66, Almindelige bemærkninger, spalte 638-39.

¹⁹ Rigsarkivet, Indenrigsministeriets 2. kontor, Sundhedsjournalsager 1924-1967, j.nr. 3025/13/1962, pk.nr. 1807.

²⁰ Utrykt betænkning vedrørende lov om svangerskabshygien afgivet af det af Sundhedsstyrelsen den 3. juni 1964 nedsatte udvalg. Betænkningen kan findes på Folketingets Bibliotek, Folketingets Arkiv, Sundhedsvæsen nr. 2, bilag I, 1. bind, 1873-1966, under fanen 1965-66, 48. Forslag til lov om svangerskabshygien og i Rigsarkivet, Indenrigsministeriets 2. kontor, Sundhedsjournalsager 1924-1967, j.nr. 3025/13/1962, pk.nr. 1807 og i Rigsarkivet, Lovafdelingen, Journalsager 1958-1967, j.nr. L.A. 378/64, pk.nr. 337.

²¹ Betænkningens s. 14.

²² Dette element blev senere taget op under folketingsudvalgets behandling, hvor indenrigsministeren, på baggrund af en indstilling fra Sundhedsstyrelsen (j.nr. 5513-1-1965), som svar på udvalgets spørgsmål nr. 2 tiltrådte betænkningen på dette punkt og foreslog det indskrevet i lovforslaget. Journalsagen findes i Rigsarkivet, Indenrigsministeriets 2. kontor, Sundhedsjournalsager 1924-1967, j.nr. 4B 3025/13/1962, pk.nr. 1807, og ministerens svar (Indenrigsministeriets 4. kontor, j.nr. 3025/13/1962) og Sundhedsstyrelsen indstilling findes også i Folketingets Bibliotek, Folketingets Arkiv, Sundhedsvæsen nr. 2, bilag I, 1. bind, 1873-1966, under fanen 1965-66, 48. Forslag til lov om svangerskabshygien, bilag 8, underbilag 1.

²³ Folketingstidende tillæg A 1965-66, spalte 642.

²⁴ I brev af 22. februar 1966 fra Den almindelige danske Lægeforening til Indenrigsministeriet om omfanget af disse lægeundersøgelser i sagen om svangerskabshygienloven, anfører Lægeforeningen, at *"den ved den 1. undersøgelse givne vejledning (instruktion) i svangerskabsforebyggende metoder vil have et særligt omfang i de tilfælde, hvor indlæggelse af intrauterin spiral bliver aktuel. Det dermed forbundne arbejde går således ud over det skitserede omfang af 1. og 2. undersøgelse. Endvidere vil en særlig situation foreligge i de tilfælde, hvor den først undersøgende læge ikke selv giver vejledning og instruktion, men kun rådgiver patienten og derefter henviser patienten til speciallæge, mødrehjælpsinstitution eller familievejledningsklinik"* [vores fremhævning], Rigsarkivet, Indenrigsministeriets 2. kontor, Sundhedsjournalsager 1924-1967, j.nr. 3025-13-1962, pk.nr. 1808.

²⁵ Notat vedrørende møde den 1. april 1966 i Indenrigsministeriets 4. kontor vedrørende fastsættelse af honorarer for de i § 1, stk. 2 i forslag til lov om svangerskabshygien omhandlede to lægeundersøgelser med tilhørende vejledning om anvendelse af svangerskabsforebyggende metoder, Rigsarkivet, Indenrigsministeriets 2. kontor, Sundhedsjournalsager 1924-1967, j.nr. 3025-13-1962, pk.nr. 1808 (bemærk, at journalsagen strækker sig over to pakker: 1807 og 1808).

²⁶ Se Statstidende 18. november 1966, hvor Sundhedsstyrelsen kundgør, at Justitsministeriet i henhold til § 11 i lov nr. 177 af 23. juni 1956 har godkendt "Antigon" som svangerskabsforebyggende middel til intrauterin anvendelse den 14. oktober 1966 for en periode på foreløbigt to år. Lippes Loop blev godkendt samme dato, men godkendelsen blev først kundgjort i Statstidende i sommeren 1967.

²⁷ Bemærkningerne til lovforslaget gengiver her et brev fra Seksualoplysningsudvalget dateret den 5. januar 1965 og underskrevet af udvalgets formand Kirsten Aukén, som findes i Rigsarkivet, Indenrigsministeriets 2. kontor, Sundhedsjournalsager 1924-1967, j.nr. 3025-13-1962, pk.nr. 1807.

²⁸ Rigsombudsmanden på Færøerne, j.nr. 40-80-1/1965, høringsvar dateret den 15. januar 1965.

²⁹ Spørgsmålet og svaret findes i Folketingets Bibliotek, Folketingets Arkiv, Sundhedsvæsen nr. 2, bilag I, 1. bind, 1873-1966, under fanen 1965-66, 48. Forslag til lov om svangerskabshygien.

³⁰ Folketingets Bibliotek, Folketingets Arkiv, Sundhedsvæsen nr. 2, bilag I, 1. bind, 1873-1966, under fanen 1965-66, 48. Forslag til lov om svangerskabshygien, bilag 8, underbilag 1.

³¹ Se Statstidende den 18. november 1966, hvor Sundhedsstyrelsen kundgør, at Justitsministeriet har godkendt Antigon som intrauterin svangerskabsforebyggende middel med virkning fra den 14. oktober 1966.

³² Denne del af bemærkningerne er taget direkte fra et brev fra Seksualoplysningsudvalget til Indenrigsministeriet dateret den 23. februar 1965, hvor "Til denne udtalelse kan indenrigsministeriet ganske henholde sig" er påtegnet med håndskrift, Rigsarkivet, Indenrigsministeriets 2. kontor, Sundhedsjournalsager 1924-1967, j.nr. 3025-13-1962, pk.nr. 1807.

³³ Det første bilag, der blev rundsendt til udvalget, var en beretning fra et udvalgsmedlem ledsaget af en avisartikel fra Aarhus Stiftstidende fra den 25. september 1965. I beretningen fortæller udvalgsmedlemmet om et møde med en læge fra Singapore til World Population Conference afholdt i september 1965: "Befolkningskongressen i Jugoslavien var arrangeret af Forende Nationer og var nr. 2 af sin art. Den første blev holdt i Rom for 11 år siden og i de mellemliggende år er der gjort et kolossalt arbejde for at få samlet alt, hvad man verden over ved om befolkningstilvækst, folkeflytninger inden for og over landegrænser m.v. Ernæringsproblemer, familieplanlægning, abortspørgsmål m.m. blev drøftet på videnskabeligt plan på kongressen. Der blev ikke talt politik på kongressen, og der blev ikke vedtaget resolutioner. Mange akademiske faggrupper var repræsenteret, læger, statistikere, geografer og adskillige andre". Om mødet med lægen fra Singapore fortæller udvalgsmedlemmet, at hun blev fremhævet som en af Østens foregangskvinder. "Hun har blandt andet gennemført et familieplanlægningsprogram, der er enestående i verden". Lægen udtalte, at 'børnebegrænsning har været og er til dels endnu et meget ømtåleligt emne i Østen...Vigtigst har været, at vi har kunne gøre den enkelte familie opmærksom på, hvor meget bedre den blev stillet, hvis børnetallet ikke blev for stort. Mødre er ligeglade med befolkningstal, men deres eget og deres børns helbred og mulighederne for børnenes uddannelse interesserer dem". Udvalgsmedlemmet fortæller om lægens arbejde, at befolkningsmæssigt er resultatet af familieplanlægningen, at mens der i 1958 blev født 42 børn pr. 1.000 indbyggere, var tallet i 1964 nede på 32. Det fremhæves, "at Singapores kvinder er så intelligente, at de kan tælle til 20 og tage pillerne nøjagtig som foreskrevet. De, der ikke kan finde ud af det, bliver nu, siden 1964, hjulpet med den nye spiralmethode."

Endvidere anfører udvalgsmedlemmet, at ”Befolkningskongressens bomærke har været en jordkugle med 3 mænd på, der skulle illustrere befolkningsekspllosionen: en lille mand år 1900, en middelstor 1965 og en kæmpemæssig som knap kunne få plads år 2000.” Hun fremhæver, at fire områder (Hong Kong, Korea, Taiwan og Singapore) fik anerkendende ord på kongressen for bestræbelserne for at holde befolkningstilvæksten i ave, og at Hong Kong og Taiwan havde modtaget store summer i u-landshjælp til arbejdet.

³⁴ Spørgsmålene og svarene findes i Folketingets Bibliotek, Folketingets Arkiv, Sundhedsvæsen nr. 2, bilag I, 1. bind, 1873-1966, under fanen 1965-66, 48. Forslag til lov om svangerskabshygijne.

³⁵ Brev fra Justitsministeriets Lovkontor, brev nr. 1908, j.nr. L.A.378/64, som svar på Indenrigsministeriets 4. kontor, j.nr. 3025/13/1962. Findes i Folketingets Bibliotek, Folketingets Arkiv, Sundhedsvæsen nr. 2, bilag I, 1. bind, 1873-1966, under fanen 1965-66, 48. Forslag til lov om svangerskabshygijne, bilag 8, underbilag 1, og i Rigsarkivet, Justitsministeriet Lovkontor, Journalsager 1958-1967, j.nr. L.A. 378/64, pk.nr. 337, som tillige indeholder Justitsministeriets interne og udførlige notat, der ligger bag brevet.

³⁶ Den senere anordning, som i 1973 indførte tilsvarende hjemmel i Kalaallit Nunaat afgrænsede som nævnt i del 3 også vejledningmuligheden for piger under 15 år til dem, der havde været gravide før, hvilket fremgik direkte af anordningens ordlyd.

³⁷ Samme udlægning i et notat fra 1969 i Rigsarkivet, Ministeriet for Grønland, Journalsager 1957-1989, j.nr. 1002-10-01, pk.nr. 5365.

³⁸ Rigsarkivet, Justitsministeriet Lovafdelingen, Journalsager 1958-1967, j.nr. L.A. 378/64, pk.nr. 337.

³⁹ Brev nr. 5017 af 10. marts 1964, jr. nr. N.111.

⁴⁰ Folketingstidende 1965-66, tillæg B, spalte 1101ff.

⁴¹ Folketingets Forhandlinger den 26. maj 1966, spalte 5731-32.

⁴² Spalte 5741.

⁴³ Spalte 5756.